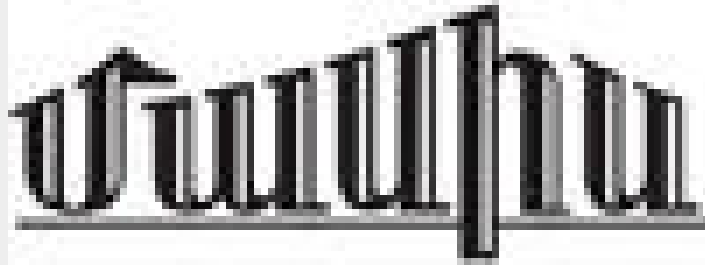

ՉՈՒԳԱՀԵՌՆԵՐ

Posted on April 25, 2010 by Keghart

Category: [Opinions](#)

Հեղինակ՝ Յարութ Տեր Դաւիթեան, [Մասիս](#), Լոս Անճելըս, 24 Ապրիլ 2010

Չուզահեռներ Հայկական Բարենորոգումներու և Հայկական Ցեղասպանութեան Ճանաչման Գործընթացներու

1895 Մայիս 11ին, Պոլսոյ Անգլիայի, Ֆրանսայի և Ռուսիոյ դեսպանները Սուլթան Ապտիլ Համիտ Բ.ին ներկայացուցին Հայկական վեց նահանգներուն մէջ (Վան, Պիթլիս, Էրզրում, Տիարպեքիր, Խարբերդ և Սեբաստիա) բարենորոգումներ կատարելու ծրագիր մը: Այս ծրագրի անմիջական դրդապատճառը Հնչակեան Կուսակցութեան կազմակերպած 1894ի Սասնոյ ապստամբութիւնն էր ընդդէմ Օսմանեան բռնակալութեան: Սակայն պետք է նշել, որ Բարենորոգումներու արմատները կ'երթան մինչեւ 1840ական և 1850ական թուականները, բայց մանաւանդ 1877-1878 թուականներու Ռուս-Թրքական պատերազմը և անոր յաջորդած Սան Սթեֆանոյի և Պերլինի վեհաժողովները, որոնցմով միջազգայնացուեցաւ Հայկական Հարցը:

Հեղինակ՝ Յարութ Տեր Դաւիթեան, [Մասիս](#), Լոս Անճելըս, 24 Ապրիլ 2010

Չուզահեռներ Հայկական Բարենորոգումներու և Հայկական Ցեղասպանութեան Ճանաչման Գործընթացներու

1895 Մայիս 11ին, Պոլսոյ Անգլիայի, Ֆրանսայի և Ռուսիոյ դեսպանները Սուլթան Ապտիլ Համիտ Բ.ին ներկայացուցին Հայկական վեց նահանգներուն մէջ (Վան, Պիթլիս, Էրզրում, Տիարպեքիր, Խարբերդ և Սեբաստիա) բարենորոգումներ կատարելու ծրագիր մը: Այս ծրագրի անմիջական դրդապատճառը Հնչակեան Կուսակցութեան կազմակերպած 1894ի Սասնոյ ապստամբութիւնն էր ընդդէմ Օսմանեան բռնակալութեան: Սակայն պետք է նշել, որ Բարենորոգումներու արմատները կ'երթան մինչեւ 1840ական և 1850ական թուականները, բայց մանաւանդ 1877-1878 թուականներու Ռուս-Թրքական պատերազմը և անոր յաջորդած Սան Սթեֆանոյի և Պերլինի վեհաժողովները, որոնցմով միջազգայնացուեցաւ Հայկական Հարցը:

Սան Սթեֆանոյի դաշնագրի 16րդ յոդուածով, Ռուսիան իր տիրապետութեան տակ պիտի պահէր հայկական վեց նահանգներու գրաւուած շրջանները մինչեւ այն ատեն որ Սուլթանը Բարենորոգումները չէր իրագործած: 16րդ յոդուածը փոխարինուեցաւ Պերլինի դաշնագրի 61րդ յոդուածով, ըստ որում Ռուսական զորքերը պիտի քաշուէին իրենց գրաւած տարածքներու մեծ մասէն և Սուլթանը կը «խոստանար» Հայկական Բարենորոգումներու հարցով պարբերաբար հաշուետուութիւն տալ Մեծ Տէրութեանց: Սան Սթեֆանոյի փոխարինումը Պերլինով յանգեցաւ Ռուսական նահանջին, մինչ

Անգլիան տիրացաւ Կիպրոսին, Ֆրանսան ստացաւ Թունուզը գրաւելու երաշխիք, Գերմանիան իր դիրքերը ամրապնդեց Օսմանեան Կայսրութեան տարածքին, իսկ հայերու մնաց խրիմեան Հայրիկի պատգամը՝ թղթ շերեփը փոխարինելու երկաթով: 1878ի Պերլինի վեհաժողովէն ծնունդ առած և 1895 Մայիս 11ին ձեւաւորուած Հայկական Բարենորոգումներու ծրագիրը վերջապէս վաւերացուեցաւ Օսմանեան Խորհրդարանին կողմէ Փետրուար 8, 1914ին, բայց չիրագործուեցաւ, 1914 Օգոստոսին Համաշխարհային Ա. Պատերազմի պայթումին պատճառաւ: Այս միջոցին (1878-1914) մենք ականատես եղանք թէ ինչպէս Մեծ Պետութիւնները զայն շահագործեցին իրենց քաղաքական, տնտեսական և ռազմական շահերուն համար: Տանք կարգ մը մանրամասնութիւններ անոնց շահադիտական գործունեութիւններէն:

Անգլիա (Մեծն Բրիտանիա)

Ինչպէս վերել նշեցինք, տիրանալով Կիպրոսի ինչպէս նաեւ Եգիպտոսի, Անգլիան ապահոված եղաւ դէպի Հնդկական իր գաղութները տանող ծովային ճանապարհները: Չի բաւականանալով այդքանով, ան պարբերաբար օգտագործեց Հայկական Բարենորոգումներու ծրագիրը կարենալ ճնշում բանեցնելու թէ՛ Օսմանեան կայսրութեան վրայ և թէ՛ նուազեցնելու Ռուսական և Ֆրանսական ազդեցութիւնը Արեւմտեան Հայաստանի և Փոքր Ասիոյ տարածքին: Ան մերթ Կլատսթընի (4 անգամ վարչապետ) բերնով կը յայտարարէր թէ «ծառայել Հայութեան կը նշանակէ ծառայել քաղաքակրթութեան» և մերթ Լորտ Տաֆֆըրիսի բերնով կը յայտարարէր թէ «Անգլիան կրնայ միայն նաւատորմիդով օգնել, իսկ իր նաւատորմիդը Նոյեան Տապան չէ, որ կարենայ կանգ առնել Արարատի վրայ»:

Բարենորոգումներու ծրագիրը մինչեւ իսկ շահագործուեցաւ Ազատական Կլատսթընի և Պահպանողական Տիգրայէլի անձնական և կուսակցական հակամարտութիւններուն համար: Օգոստոս 1896ին, օգտուելով Պանք Օթթոմանի դէպքի ստեղծած իրարանցումէն, Անգլիան փորձեց իր նաւատորմիդը մտցնել Տարտանելի նեղուցներէն ներս, բայց Ռուսական սպառնալիքներու դեմ հանդիման, ետ կեցաւ այդ քայլէն: Այս դէպքէն ետք, Դեկտեմբերին ան անգամի մը համար եւս հանդէս եկաւ Բարենորոգումներու ծրագրով, ոչ միայն Հայկական վեց նահանգներու, այլեւ Օսմանեան կայսրութեան ամբողջ տարածքին համար: Ան մերթ հանդէս կու գար Օսմանեան կայսրութեան սահմաններուն անձեռնմխելիութեան օգտին և մերթ գաղտագողի կը ծրագրէր Եւրոպայի «հիւանդ մարդուն» մասնատումը:

Ռուսական Կայսրութիւն

Ռուսական կայսրութիւնը նաեւ օգտագործեց Հայկական Բարենորոգումներու ծրագիրը, իրականացնելու համար իր դարաւոր երազը՝ իջնելու Միջերկրականի տաք ջուրերը: Ան ալ, մեկնած իր շահադիտական նպատակներէն, մերթ կը հովանաւորէր Օսմանեան կայսրութիւնը և մերթ հանդէս կու գար անոր մասնատման օգտին: Մերթ կը

Ներկայանար որպես հայութեան պաշտպան և մերթ Լուսանով-Ռոստովսկիի բերնով կը յայտարարէր թէ իրենք կ'ուզեն «Հայաստանը առանց հայերու»: Ինչու՞: Որովհետեւ իրենց հաշույն չէր գար «հայկական Պուլկարիոյ» մը յայտնուիլը իրենց սահմանին: Ռուսաստանի սրտով չէր նաեւ ինքրավար Հայաստանի մը ստեղծումը, որովհետեւ այդ մէկը կրնար վարակիչ օրինակ դառնալ իր տիրապետութեան տակ գտնուող Անդրկովկասի ազգերուն համար: 1900 թուին Ռուսիան համաձայնագիր մը կը կնքէր Օսմանեան կայսրութեան հետ, որով կ'արգիլուէր հայկական նահանգներու տարածքին երրորդ երկրի մը կողմէ ճանապարհներու կառուցումը (նկատի ունէին Ֆրանսան): Ասոր դիմաց Ռուսիան կը պարտաւորուէր արգիլել Համիտեան ջարդերէն Արեւելեան Հայաստան ապաստանած հայերուն վերադարձը:

Գերմանական Կայսրութիւն

Պերլինի վեհաժողովի յաջողութիւնէն ետք, Գերմանիան սկսաւ իր դիրքերը ամրապնդել Օսմանեան կայսրութեան տարածքին, մանաւանդ 1882էն ետք, երբ ստանձնեց Օսմանեան բանակի վերակառուցումը և զինամթերքի հայթայթումը: Եթէ Ռուսիոյ համար Միջերկրականի տաք ջուրերը իջնելը գերագոյն նպատակ էր, ապա Գերմանիոյ համար այդ մէկը Պերլին-Պաղտատ երկաթուղագիծի կառուցումը և Մուսուլի ու շրջակայքի նաւթահորերուն տիրանալն էր: Այդպիսով անոնք նաեւ վտանգած կ'ըլլային ոչ միայն Անգլիական շահերը Պարսկաստանի և Հնդկաստանի մէջ, այլ նաեւ Ռուսական և Ֆրանսական շահերը շրջանին մէջ: Բարենորոգումներու ծրագրի իրագործումը Գերմանիոյ հաշույն ալ չէր գար, որովհետեւ այդ մէկը կրնար զորացնել տարածաշրջանին մէջ հայերու խաղացած կարեւոր դերը թէ ֆինանսական և թէ ապրանքներու փոխադրական ասպարեզներուն մէջ: Գերմանիան կը նախընտրէր հայերու առեւտրական ձիրքերը օգտագործել որպէս պարզ աշխատող ուժ Պերլին-Պաղտատ երկաթուղագիծի երկայնքին:

Ֆրանսա

Ֆրանսան ալ, Զլեմանսոյի, Ժորեսի, Պրեզանսի, Պրիանի և այլոց բերնով, ըլլայ իրապարակաւ և ըլլայ Ֆրանսական խորհրդարանի ամպիոնէն, մէկ կողմէ հանդէս կու գար Բարենորոգումներու ի նպաստ յայտարարութիւններով և միւս կողմէ մտահոգ էր մօտ 90 միլիոն թրքական լիրա պարտքով որ տուած էր Օսմանեան կայսրութեան և որ կը կազմէր կայսրութեան 143 միլիոն արտաքին պարտքին մօտ 63 տոկոսը: 1894-96 Համիտեան կոտորածներու ժամանակ Ֆրանսայի միսիոնարական կազմակերպութիւնները Հայաստանի ի նպաստ դրամահաւաք կը կազմակերպէին Ֆրանսայի մէջ, բայց գումարները կ'օգտագործուէին քաջալերելու համար հաւատափոխութիւնը դէպի կաթողիկէ կրօնքը:

Ամերիկայի Միացեալ Նահանգներ

19րդ դարի երկրորդ կէսէն ետք Ամերիկեան պետութիւնն ալ սկսաւ աւելի հետամուտ

դառնալ տարածաշրջանէն ներս իր ազդեցութեան գոտիի տարածման: Ֆրանսայի օրինակով, ան զարկ տուաւ միսիոնարական շարժման, կարելոր կեդրոններ հաստատելով Վանի, Երզրումի, Խարբերդի, Պիթլիսի, Այնթապի, Մարաշի և այլ վայրերու մէջ: 1894-96ի Համիտեան Կոտորածներուն ժամանակ Խարբերդի և Մարաշի Ամերիկեան միսիոնարական հաստատութիւններ յարձակման ենթարկուելով կրեցին նիւթական վնասներ, որոնց հատուցման համար Ամերիկեան կառավարութիւնը պահանջեց և ստացաւ 100,000 տոլար: Բնականաբար խօսք չեղաւ հայկական վնասներու հատուցման մասին:

Հայկական Ցեղասպանութեան Ճանաչման Գործընթացի Արժեւորումը

Աւելի քան 100 տարիներ անցած են Բարենորոգումներու ծրագրի օրերէն և բոլորիս համար յստակ է ժամանակի մեծ տերութեանց խաղացած դերը: Նոյնիսկ օրին յստակ էր այդ մէկը, ինչպէս կը վկայէ Փարամագի մէկ յօդուածը «Հնչակ»ի 1914 Մայիս 1ի թիւին մէջ. «Հայաստանի Բարենորոգումներ... գաւեշտն է դա այն շարան-շարան կոտորածի, թալանի, հրդեհումի, առեւանգման, հողագրկութեան, որը հայ իրականութեան պատմութեան մէջ իր բոսոր արիւնով արձանագրուած է՝ ՀԱՅՈՒ ՄԱՐՏԻՐՈՍԱԳՐՈՒԹԻՒՆ վերտառութեամբ և որի դերակատարն է թուրք բռնապետութիւնը Եւրոպական շահամոլ կառավարութիւնների ռեժիսորութեան տակ»:

Ի՞նչ հետեւութիւններ ըրած ենք և ի՞նչ դասեր քաղած ենք այդ փորձառութիւնէն: Անցեալ առնուազն 25 տարիներու ընթացքին ազգովին հետամուտ եղած ենք Հայկական Ցեղասպանութեան ճանաչման պայքարին: Քսանէ աւելի պետութիւններ զայն ճանչցած են. ԱՄՆի նախագահ Ռեյքընի և Քոնկրեսի կողմէ քանի մը անգամներ ճանցուած է. բայց և այնպէս ամէն տարի դարձեալ կը փորձենք անգամի մը համար եւս զայն ճանչցնել: 25 տարին բաւարար ժամանակ չէ՞ արժեւորելու անցած ուղին և տեսնելու թէ արդեօ՞ք արդիւնաւետ եղած է մեր աշխատանքը, արդեօ՞ք արդարացուցիչ եղած է մեր թափած ճիգը, աշխատանքն ու նիւթական և այլ ներդրումները: Յստակ չէ՞ բոլորիս համար, որ Ցեղասպանութեան ճանաչման խաղաքարտը կ'օգտագործուի ԱՄՆի թէ Եւրոպայի տարածքին ընտրական նպատակներու համար: Յստակ չէ՞ որ ԱՄՆի Քոնկրեսէն ներս պարբերաբար առաջադրուող հայկական բանաձեւերը կ'օգտագործուին ԱՄՆի կառավարութեան կողմէ զիջումներ կորզելու համար Թուրքիայէն յօգուտ տարածաշրջանի (Իրաքի, Աֆղանիստանի և Իրանի) իր հաշիւներուն:

Յստակ չէ՞ որ Եւրոպական Միութիւնը այդ հարցի բարձրացումով կ'ուշացնէ աւելի քան 70 միլիոննոց իսլամական Թուրքիոյ մուտքը Քրիստոնեայ Եւրոպական Միութիւն: Յստակ չէ՞ որ Մոսկուայէն մեկնարկուած Հայ-Թրքական մերձեցման «ֆուլպոլային» խաղը կը փորձուի ծառայեցնել Ռուսիոյ շահերուն, ինչպէս որ նմանօրինակ Ամերիկեան նախաձեռնութիւն մը փորձուած և ձախողուած էր քանի մը տարիներ առաջ: Յստակ չէ՞ որ Ռուսիոյ, Եւրոպական Միութեան և ԱՄՆի արտաքին գործոց նախարարներու

ստիպողութեան տակ ստորագրուած Հայաստան-Թուրքիա Արձանագրութիւնները կը ծառայէն անոնց շահադիտական նպատակներուն: Յստակ չէ՞ որ քարիւղատար և կազատար խողովակներու, ինչպէս նաեւ ճանապարհներու և երկաթուղագիծերու իրագործումը կ'ըլլայ ի վնաս մեր ազգային շահերուն: Ինչու՞ համար մեր դատը անգամի մը համար եւս խաղաքարտ դարձուցած ենք օտարներու ձեռքին: Օտարին ձեռքով Թուրքին վրայ մեր պայմանները պարտադրելու անցեալի փորձերուն ձախողութիւնը դաս պէտք չէ՞ ըլլայ մեզի, որ փոխենք մեր մարտավարութիւնը: Իրաւացի չէ՞ր Հրանդ Տիկը երբ կ'ըսէր թէ «Յեղասպանութեան ճանաչում պէտք չէ մուրալ. Եւրոպան քաջածանօթ է թէ հայերուն ի՞նչ պատահեցաւ Համաշխարհային Ա. Պատերազմի ընթացքին: Մենք մեր իրաւունքները պիտի պահանջենք Եւրոպայէն: Այն Եւրոպայէն որ մօտ 100 տարիներ առաջ ոտնակոխեց մեր իրաւունքները»:

Ինչու՞ համար մեր պահանջատիրական պայքարը կը հիմնենք օտարէն գալիք ակնկալութիւններու վրայ և ոչ թէ մեր սեպհական միջոցներու զարգացման վրայ: Սեպհական զարգացմամբ միայն կրնանք, Փարամազի բնութագրութեամբ, կրաւորական աղերսներէն անցնիլ յանդուզն պահանջի. «Կրաւորական տենչերով չէ որ հայը պիտի հասնի իր մարդավայել ապրելակերպին: Իթթիհատը՝ երկիրը ծախելուն շնորհիւ, միշտ էլ շահադիտական Եւրոպայի մէջ իր բարեկամները կ'ունենայ, որոնք ընդունակ կը լինեն տալու միմիայն Իթթիհատագերմանական բարենորոգումներ, որոնք ոչ այլ ինչ են, եթէ ոչ հայութեան դարեւոր կաղնին ճղաթափ անելու, օսմանցիացնելու դաւադիր նկրտումներ: Յանդուզն պահանջ և ոչ կրաւորական աղերս – ահա մեր դիրքը» (*Հայի Պահանջը*, Հնչակ, Մայիս 1, 1914)

Սեպհական զարգացումը կը սկսի մեզմէ ամէն մէկուն սեպհական ջանադրութեամբ՝ բարձրացնելու ինքզինք ու իր շրջապատը: Երբ ատակ կ'ըլլանք դրսեւորելու այդպիսի կարգապահութիւն մեր ներքին (անհատական թէ ազգային) կեանքի մէջ, վերջապէս տիրացած կ'ըլլանք Խրիմեան Հայրիկի պատգամած երկաթէ շերտփին, որով կրնանք արտաքին աշխարհէն կորզել մեր պահանջատիրական արդար իրաւունքները: Այլապէս Յեղասպանութեան ճանաչման գործընթացն ալ պիտի արժանանայ այն բախտին, որուն արժանացաւ Հայկական Բարենորոգումներու ծրագիրը:

